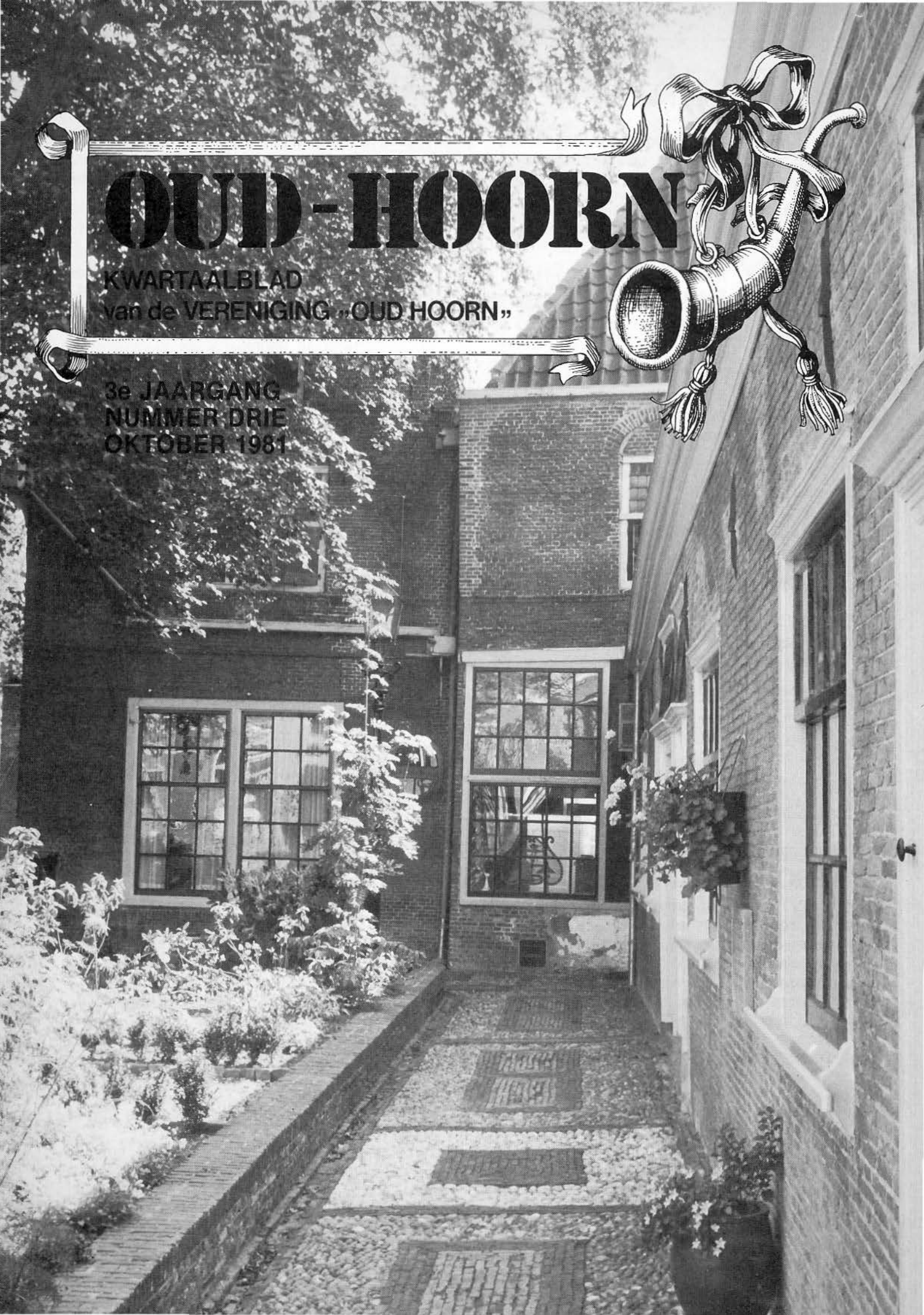


oud-HOORN

KWARTAALBLAD
van de VERENIGING „OUD HOORN“

3e JAARGANG
NUMMER DRIE
OKTOBER 1981



„OUD - HOORN”

Kwartaalblad van de Vereniging "Oud-Hoorn"
Gratis voor leden. Losse nummers via de
Hoornse boekhandelaren verkrijgbaar ad
f 1,50.

Bestuur: J.M. Baltus, voorzitter
L.P.M. Hoogeveen, secretaris
mw. M. Roest-Prestupa, penning-
meesteresse
leden: mw. J. Schouwink-van der Windt
A. de Graaf (archivaris)
Y.J. Hangelbroek
H.W. Saaltink
A. Boezaard

Redactiecommissie:
J. Buiten
J.L.N. Dijkstra
L.P.M. Hoogeveen
C. Koppers
J.M. Onstenk
H.W. Saaltink
W. Vingerhoed

Redactie-adres: J.L.N. Dijkstra
Rotiusstraat 46
1624 GC HOORN

Opgave nieuwe leden: C. Koppers
Botter 39
1625 DC HOORN
tel. 33923

Secretariaat: Postbus 346
1620 AH HOORN

Contributie: f 20,-- per jaar, inclusief
toezending van het kwartaalblad.
Giro: 21 44 888 t.n.v. mw. M. Roest-Prestupa,
Hoeker 2
1625 CA HOORN

Archiefdienst Westfrieze Gemeenten:
Het streekarchief is gevestigd in het stad-
huis van Hoorn, Nieuwe Steen 1, tel. 31234.
Postadres: Archiefdienst Westfrieze Gemeenten,
Postbus 603
1620 AR HOORN

De studiezaal is geopend van maandag t/m
vrijdag van 9.00 - 17.00 uur en
iedere tweede en vierde woensdag van de
maand van 19.00 - 22.00 uur (behalve juli
en augustus).
Tussen 12.30 en 13.30 uur en nã 16.45 uur
kunnen geen stukken worden aangevraagd.

Tarieven (gewijzigd per 1-1-1981):
door het archief verricht onderzoek f 8,50
per half uur; fotokopieën van rijksarchi-
valia f 0,40 en overige f 0,60.
Eigen onderzoek op de studiezaal en het
lenen van boeken uit de bibliotheek (niet
alles wordt uitgeleend) is "gratis".

Westfries Museum:
Rode Steen 1, Hoorn (tel. 15597).
Geopend: 1 april - 1 oktober, werkdagen van
10.00 - 17.00 uur, zon- en feestdagen van
12.00 - 17.00 uur;
van 1 oktober - 1 april, werkdagen van
10.00 - 12.00 en 14.00 - 17.00 uur.
Alleen op zondagen in oktober en maart
van 14.00 - 17.00 uur.

BESCHIKBAARHEID OUDE NUMMERS VAN "OUD-HOORN"

Het komt regelmatig voor, dat bestuurs- of redactieleden van "Oud-Hoorn" worden benaderd over de beschikbaarheid van oude nummers van ons kwartaalblad. In een aantal gevallen kan aan deze verzoeken wel worden voldaan, maar helaas lukt het niet altijd iedereen tevreden te stellen. Daarom hieronder nog eens de regels van het spel:

Oude nummers kunnen, voor zover nog beschik-
baar, worden gehaald, na telefonisch over-
leg, bij ons redactielid, de heer
C. Koppers, Botter 39, 1625 DC Hoorn,
telefoon 02290 - 33923.

U zult voor elk nummer een bedrag van
f 2,-- moeten betalen. Overigens kunt u
ook nog bij enkele Hoornse boekhandelaren
kijken, of daar nog nummers aanwezig zijn.

Zoals gezegd, niet alle nummers zijn he-
laas meer in voorraad. Hieronder volgt de
lijst van de nog bij de heer Koppers aan-
wezige exemplaren:

1979 1e jaargang (4 nummers) geheel
uitverkocht

1980 2e jaargang nog beschikbaar de
nrs. 3 en 4

1981 3e jaargang slechts enkele exem-
plaren van de nrs. 1 en 2 beschik-
baar.

Mocht u volledig misgrijpen, dan kunt u
wellicht een missend exemplaar van een
medelid lenen en dit kopiëren.

Een mooie oplossing is natuurlijk ook,
als u eventuele oude nummers, die u niet
meer nodig hebt (wie, oh wie?) weer voor
roulatie aan andere leden beschikbaar
stelt.

De heer Koppers ontvangt ze graag van u.

MEDEDELINGEN VAN HET BESTUUR

In het jaarverslag van de secretaris van de vereniging kunt u steeds lezen wat het bestuur in het voorbije verenigingsjaar heeft verricht. Vaak zijn deze activiteiten inmiddels al geschiedenis geworden. Vandaar dat het de redactie verstandig leek in een vroegtijdiger stadium mededelingen op te nemen over lopende, actuele zaken.

Medio september stonden de zaken er zo voor:

- Het bestuur startte een zogenoemde AROB-procedure naar aanleiding van de omstreden gang van zaken rond het voormalige HOP-gebouw en het belendende woonhuis (Kerkplein 37-38). Op 28 oktober 1980 diende "Oud-Hoorn", gebruik makende van haar burgerlijke recht hiertoe een bezwaarschrift in bij de gemeente Hoorn in verband met de plannen voor nieuwbouw op deze plaats. "Oud-Hoorn" ageerde daarmee niet tegen de bouw van jongerenhuisvesting (die zij als een zeer lofwaardig initiatief beschouwt) maar wel tegen de sloop van twee markante en monumentale panden. In februari 1981 drong het bestuur bij de gemeente aan op antwoord. Tevergeefs. Pas op 14 juli jl. kwam bericht binnen uit Haarlem dat Gedeputeerde Staten van Noord-Holland geen bezwaar maakten tegen de plannen van de gemeente Hoorn. Tegen deze beslissing kon "Oud-Hoorn" binnen een termijn van 30 dagen in beroep gaan, dus tot 13 augustus 1981. Maar inmiddels was de sloop van Kerkplein 37-38 al begonnen, namelijk op 7 juli daaraan voorafgaande. Deze gang van zaken noopte het bestuur hierin niet te berusten. Op 25 september vindt in Haarlem een hoorzitting plaats, waarbij een bestuurslid aanwezig zal zijn om ons nieuwe bezwaarschrift toe te lichten.
- Op verzoek heeft de vereniging gereageerd op de plannen die beschreven staan in het ontwerp-bestemmingsplan Jeudje-Vollerswaal. Met name is ingegaan op de monumentale en historische aspecten die aan de verjongingskuur van deze oude wijk verbonden zijn.
- In de zogenoemde Grote Kerk-Commissie, die zich bezighoudt met de toekomst en de gebruiksmogelijkheden van de Grote Kerk is ons bestuurslid Y.J. Hangelbroek zeer actief.
- In een brief aan de Rijksdienst voor Monumentenzorg heeft het bestuur naar aanleiding van modernisering van een monumentale pui aan de Nieuwstraat deze dienst gevraagd speciale aandacht te schenken aan ontwikkelingen in de binnenstad.

- In de nieuw op te richten Welstandscommissie Binnenstad Hoorn zal voor "Oud-Hoorn" ons bestuurslid mevrouw A. Schouwink-van der Windt zitting nemen.
- De monumentencommissie Hoorn. In de zomermaanden heeft de werkgroep Documentatie o.l.v. de voorzitter, J.M. Baltus, zich bezig gehouden met de bouwkunstige en esthetische beschrijving van circa vijftig panden in de binnenstad en aan de Koepoortsweg. Deze panden staan op de concept-gemeentelijke monumentenlijst. Inmiddels beijveren zich de Gemeentelijke Dienst Rehabilitatie en de Archiefdienst Westfriese Gemeenten om aanvullende gegevens t.a.v. deze panden te verstrekken. Onze specialist landelijke bouwkunst, W.J. Boer, inventariseert de gemeentelijke monumenten in de Groot-Hoornse delen Zwaag en Blokker. Als dit werk is afgerond kan de uiteindelijke totstandkoming van de gemeentelijke monumentenlijst binnen afzienbare tijd verwacht worden.
- In elke maand gehouden vergaderingen bereidt de Jubileumcommissie o.l.v. A. de Graaf zich voor op de zaken die in 1982 gebeuren gaan.
- Onder leiding van ons bestuurslid A. Boezaard wordt door leden van de vereniging hard gewerkt aan de totstandkoming van het "Monumentenboek".
- In een slotbijeenkomst ten huize van ons bestuurslid A. de Graaf hebben de circa vijftien gidsen van de zomeravondwandelingen in de binnenstad teruggeblikt op het zeer geslaagde voorbije seizoen en de gang van zaken in het volgende jaar besproken.
- De secretaris der vereniging, L. Hoogeveen, houdt zich, naast zijn vele andere activiteiten voor "Oud-Hoorn" druk bezig met de totstandkoming van onze publicatie "Stadsbeeld Hoorn 1980".
- Ons bestuurslid, H. Saaltink, onderhoudt de contacten met de Hoornse Archeologische werkgroep; met name de mogelijke opgravingen aan het Kerkplein zijn een voorwerp van aanhoudende zorg.

J.M. Baltus

HET TIMMERMANSGILDEHUISJE AAN HET DAL

In het jaar 1630 bouwden de Hoornse timmerlieden, verenigd in het Sint-Jozefgilde, een nieuw gildehuisje. Ze maakten er, zoals in die tijd gebruikelijk was, iets moois van en lieten het op een opmerkelijke wijze decoreren.

Blijkens beschikbare gegevens is dit het enige nog bestaande huisje van een in Nederland aanwezige timmermansgilde en is daarom uniek vanwege zijn bijzondere schilderingen op de bovenverdieping.

In de benedenruimte werden vroeger de proeven van toelating tot dit gilde afgelegd want het eigenlijke gildelokaal bevond zich daarboven.

Aan de versiering van deze gilderuimte is destijds heel veel aandacht besteed; tussen de balken van het houten plafond waren schilderingen van rozetten en bladranken aangebracht, terwijl de deur eveneens met ranken was beschilderd.

In de loop van de jaren is deze 17e-eeuwse beschildering weggewerkt met een eikenhoutkleurige verfsoort.

Daar waar een kast was weggetimmerd was deze beschildering intact gebleven.

Toen tijdens de restauratie, uitgevoerd door de heer Hakhof, de kast in dit fraaie huisje was weggebroken, kwam een gedeelte van deze beschildering bloot te liggen.

Dit ziende besloot men het gehele plafond in zijn oorspronkelijke toestand te herstellen, waarbij allereerst de oude verflaag door schilder J. Visser uit Zaandam op een zeer voorzichtige wijze moest worden verwijderd, wat uiteraard een tijdrovend werk was, dat in de eerste plaats veel vakkennis en aandacht vereiste. Schilder Visser herstelde de plafondschildering en heeft een en al op een prachtige wijze gereconstrueerd, waarbij een opvallend detail was de grote roos, die midden tussen de balken in een cirkel is aangebracht. Een randschrift kwam tevoorschijn, luidende:

"Al wat onder deese roos sal worden gesproken, Dat moeder nader sijn beloocken.
Anno 1635."

Hiermee wordt aangeduid, dat het blijkbaar de bedoeling was, dat hetgeen onder deze roos werd besproken, inderdaad "onder de roos" bleef, met andere woorden in vertrouwen werd gezegd.

Op de bovenverdieping bevindt zich voorts nog een mooie schouw, waarop is aangebracht een schildering van St. Jozef tijdens zijn vlucht naar Egypte.

Deze schildering wordt omringd door de namen en wapenschilden van een aantal voorgeden van voornoemd gilde. Boven de schoorsteenboezem staat in sierlijke letters een rijm geschilderd, waaruit blijkt dat de schilder ervan was ene Jacob Jansen, die dit werk heeft verricht in 1790.

Dit schoorsteenstuk is tijdens de restauratie opgeknapt door de bekende Haagse restaurateur van beschilderde wanddoeken, N. van Bohemen.

Na de restauratie heeft het Historisch Genootschap "Oud West-Friesland" dit pand in gebruik genomen en werd het tevens aangemerkt als bestuurszetel van genoemde historische vereniging.

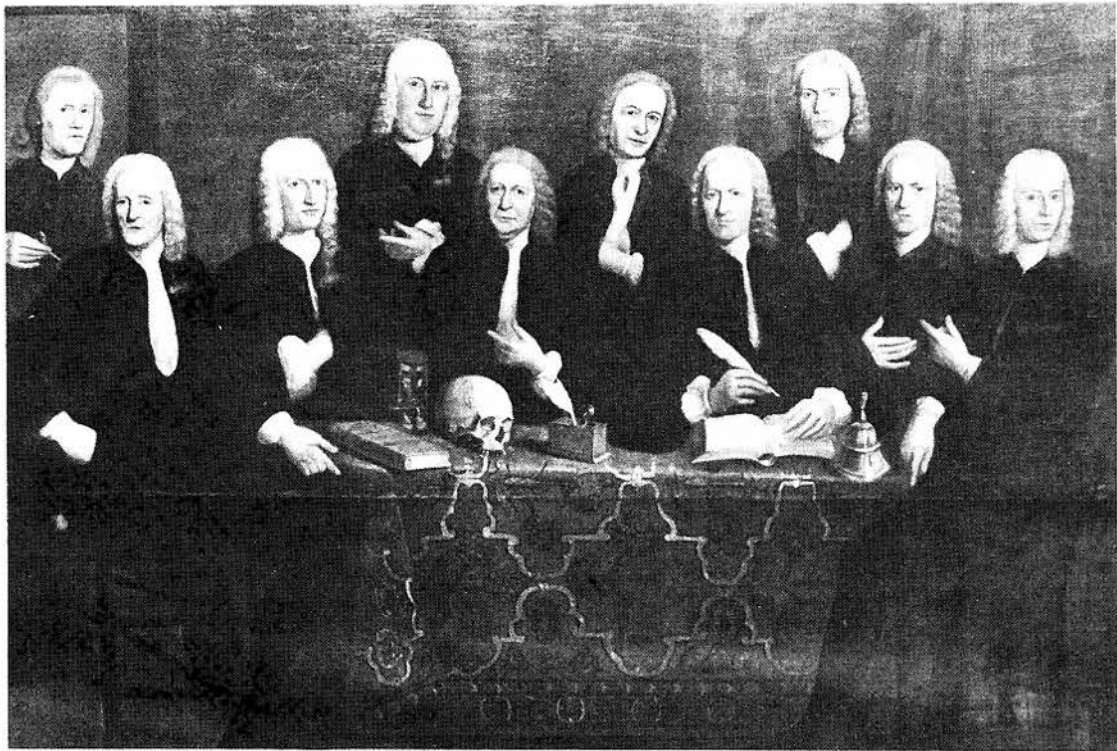
Van de zaal op de bovenverdieping wordt veelvuldig gebruik gemaakt, zowel door het bestuur van Oud West-Friesland als van de diverse commissies en ook wordt deze vergaderruimte vele malen gebruikt door een tweetal stichtingen, n.l. de Stichting "De Westfrieze Molens" en de Stichting Stadsherstel.

D. Breebaart



De vergaderkamer in het Timmermansgildehuisje, mei 1941. De tafel is in juli 1943 naar het Stadhuis overgebracht.

EEN THEATRICUM ANATOMICUM IN HOORN



Anoniem schilderstuk 1e helft 18e eeuw. Het Hoornse chirurgijns-gilde. Verz. Westfries Museum

In het voetspoor van de grote anatoom Andreas Vesalius (1514-1564), hebben eeuwenlang chirurgijns en geneesheren kennis van het menselijk lichaam opgedaan in de snijzalen van de chirurgijns-gildenkamer of in het daarvoor ingerichte Theatrum Anatomicum. Het was in vroegere tijden niet eenvoudig hiertoe voorzieningen te treffen en bovendien was het verkrijgen van de cadavers een van de grootste problemen.

In navolging van het buitenland, waar veel nederlandse studenten heen gingen om de doctorstitel te verkrijgen, werd in 1597 te Leiden een anatomisch theater ingericht. Het Amsterdamse chirurgijns-gilde had al eerder in 1555 het privilege gekregen om één maal per jaar over het lijk van een terechtgestelde te beschikken en daarop de anatomie te verrichten ten nutte van hun leerlingen.

Deze lessen in de ontleedkunde waren openbaar en naast genoemde leerlingen werden ze ook bijgewoond door genodigden en betalende belangstellenden uit de gegoede stand. De doctor die het onderwijs gaf had de titel praelector. De bekendste van deze praelectoren is wel Nicolaas Tulp, die door Rembrandt op het schilderij "De Anatomische Les" werd uitgebeeld.

Ook in Hoorn heeft het chirurgijns-gilde zich bij de opleiding van leerlingen en tot vermeerdering van de eigen kennis toegelegd op preparaties bij het cadaver. Het chirurgijns St. Cosmas en Damianus vergaderde voorheen in de Gevangenpoort. Bij de afbraak van deze poort in 1818 spreekt Klaas van Voorst over de "Snijkamer". Een andere aanwijzing hier-

voor vinden we bij Abbing die melding maakte van een vonnis dat in 1745 was uitgesproken over een viervoudige moordenaar Jan Palland. Het lichaam werd door een barbiersjongen van het galgeveld gehaald ten dienste van de anatomie.

Het ontstaan van het theatrum anatomicum in Hoorn in 1820 had echter een geheel andere achtergrond. De primaire aanzet tot de oprichting ervan lag niet zo zeer op het terrein van het onderwijs.

Nadat in 1818 de twee Hoornse geneeskundige Genootschappen gefuseerd waren tot het Genootschap Vis Unita Fortior, begon men allerlei activiteiten te ontplooiën, waarvan de kosten bij nader inzien te zwaar gingen drukken op het beperkte aantal actieve plaatselijke leden. Een grote financiële schadepost was b.v. de uitgave van een beschrijving en een gedrukte plaat van het ziektebeeld Elephantiasis, dat in Hoorn was waargenomen en was afgetekend. Hoewel corresponderende leden bereid waren door een eenmalige financiële bijdrage het Genootschap uit de zorgen te halen, besloot men een Commissie in te stellen, die zich zou beraden over de mogelijkheid van een permanent fonds.

Deze Commissie bracht toen het volgend advies naar voren.

Door gedurende de wintermaanden publieke anatomische demonstraties te gaan geven, zou het nuttige met het aangename kunnen worden gecombineerd. De burgemeester moest daarvoor de nodige ruimte beschikbaar stellen en de cadavers dacht men van het Bedelaarsgesticht te kunnen betrekken. Voor het "fatsoenlijk" publiek zouden intekenlijsten gemaakt worden, waarop men voor twee seizoenen inschreef en voor een bedrag van f 5,-- per cursus het schouwspel mocht volgen. De lessen zouden op een voor iedereen bevattelijke wijze worden gegeven. De Commissie trok wel een bedrag van f 21,-- uit voor verteringen, die ze tijdens de bijeenkomsten maakte! Tot zover het interne rapport.

Als geschikt lokaal had men de smitsgildekamer voor ogen en om de voorzieningen rond te krijgen, bracht men onder aanbieding van een Elephantiasis-plaat, het plan onder de aandacht van de Burgemeester met de volgende inleiding: "Het Geneeskundig Genootschap onder de zinspreuk "Vis Unita Fortior" alhier, dat zijne werkzaamheden ten nutte der Wetenschap zowel als van het algemeen, zinds deszelfs eerste bestaan meer en meer tracht uit te breiden, van tijd tot tijd vernomen hebbende het verlangen van sommige achtungwaardige leden van den fatsoenlijken Burgerstand alhier, en aangezocht zijnde tot het houden van Anatomische Demonstratiën, heeft gemeend wegens het nut, dat door de meerdere kennis van het menselijk ligchaam, hieruit konde ontspruiten, aan dit verlangen te moeten toegeven en dus eenige zijner leden tot dien taak te moeten verzoeken".

Uit de kring van het Genootschap werden zes demonstrateurs benoemd n.l. medicinae doctor A.P. Kuys, medicinae doctor en vroedmeester T.A. Jorritsma, medicinae doctor J.J. Schreuder van der Kolk, heel- en vroedmeester G.J. Rijnders en de chirurgijns Visser Bender en H. Schippers. Van de Bedelaarsgesticht, waaraan genoemde Kuys en Rijnders verbonden waren als doctor en chirurgijn, kreeg men de toezegging van 2 à 3 lijken per cursus "om daarmee les te geven aan leerlingen, mits zulks met de nodige omzigtigheid geschiedde".

In de twee voornaamste koffiehuisen werd een intekenlijst opgehangen en een derde lijst werd persoonlijk ter intekening aan de belangrijkste ingezetenen aangeboden. Het was een grote teleurstelling dat de belangstelling minimaal bleek te zijn. Om toch nog in december 1820 te kunnen beginnen, besloot men dat de demonstrateurs voor de eerste twee lessen elk een gratis gast mochten meenemen, maar elke keer een

ander, om zo de animo op te wekken. Bovendien zouden de burgemeester en de hoofdbestuurders van het Bedelaarsgesticht als dank voor de medewerking, gratis toegang hebben. Uiteraard waren ook de chirurgijnsleerlingen van betaling vrijgesteld.

Zo hadden gedurende de maanden december, januari, februari en maart op maandag en vrijdag van 5 tot 6 de demonstraties plaats. Het ligt voor de hand dat een dergelijke cursus in de koudste maanden gehouden moest worden. Het publiek zou het in de zomermaanden zeker hebben laten afweten, wanneer de stank van ontbinding de zaal zou vullen.

Hoewel het Genootschap over de eerste cursus tevreden was, besloot men al bij voorbaat voor de volgende leergang publiek te trekken, door aan de intekening een extra kaartje voor twee zittingen toe te voegen onder het voorbehoud, dat deze niet aan kinderen zou worden toebedeeld. In dat jaar deed zich een onaangenaam incident voor, dat tot schorsing van Visser Bender leidde. Hij had bij zijn preparatie het cadaver voor bewerking door een volgend lid danig bedorven en hij had zich ten aanhore van leerlingen en publiek zeer onbeschaamd uitgelaten tegenover de Commissie.

Het zal duidelijk zijn, dat men door de hoge toegangsprijs het doel voorbij had geschoten en er werden nieuwe plannen beraamd. De gedachte aan subsidie scheen ook toen de mens niet vreemd te zijn geweest. Men ging de activiteiten ook tot de zomermaanden uitbreiden door de physico-chemische leden - de apothekers - physiologisch-chemische demonstraties te laten geven in de grote zaal van het Zeekantoor.

De frequentie hiervan was tweemaal per maand. Op grond daarvan kon men gemakkelijker een "globale" onkostenbegroting maken dan voor de anatomie, waarbij de cadavers gratis werden verstrekt. De gegevens werden onder ogen gebracht van het stadsbestuur en het resultaat was verrassend.

De stad stelde jaarlijks f 100,- beschikbaar. En het gevolg was voorspelbaar: Met ingang van de winter 1824 werden de anatomische lessen, afgewisseld met physico-chemische demonstraties niet meer publiek, maar slechts voor de eigen kring en voor de chirurgijns- en apothekersleerlingen gehouden.

Het theatrum anatomicum zou nog datzelfde jaar een belangrijke rol spelen toen Hoorn sterke argumenten naar voren moest brengen om een Clinische School voor de stad toegewezen te krijgen.

J. Steendijk-Kuypers

DE KOEPOORTSWEG

*Vivat! Hoezee! de Koepoortsweg,
De Koepoortsweg bij Hoorn
Wordt nu, na rijplijk overleg
'k Geloof dat 'k niet teveel hier zeg
Veel schooner dan tevoren.*

*Het kost wat geld, ja, dat is waar
Maar dat is wel te vinden.
Daar is de stad heel gauw mee klaar
Want "die is rijk" zei eens "Bekaar"
Wees dus gerust mijn vrienden.*

*De oude boomenrij verdween
Geen kik werd nu gegeven
Dat was heel anders dan voorheen
Toen werd daarover algemeen
Gesproken en geschreven.*

*De tijdgeest die beheerscht het al
En die is niet te keeren
Neen, geen traditie staat meer pal
En op den Koepoortsweg ook zal
De tijdgeest triumpheeren.*

*De weg wordt breed en ruim, niet krom
Dit alles valt te roemen
En de beplanting, ook niet dom
Kastanje-boomen, om en om
Met roode en witte bloemen.*

*Dat 's waarlijk wel een mooi idee,
Wat velen zal bekoren
Dan is de Hoorenaar tevree
Dan wordt de weg een pracht allee
De Koepoortsweg bij Hoorn.*

*D. Pijper
nov. '24*

D. Pijper, eenvoudige Westfriesse boer
geb. 5-12-1852 aan de Hoogwouder Gouw,
overl. 19-7-1940.

Gewoond van 1915-'24 in Hoorn, lid geweest
van de Hoornse Gemeenteraad. Heeft de
Westfriesse literatuur destijds verrijkt
met een Westfries volkslied en daarmee
bekroond met een zilveren medaille van het
Historisch Genootschap "Oud West-Friesland"
in 1925.

DE STEENEN PALEN

*De palen aan den Koepoortsweg.
Die moeten dra verdwijnen
En zullen misschien op de Belt
of 't Keiënerf verschijnen.
Zij staan daar meer dan honderd jaar,
Als sieraad van d'omgeving
En tevens voor de veiligheid
Van onze samenleving.*

*Wat hebben zij toch wel gedaan
Die stomme, steenen palen.
Dat men ze nu zoo onverhoeds
Gaet onderstboven halen.
De Raad ¹⁾ was doof voor goede raad
Zelfs voor die van "Oud-Hoorn"
En 't aanzien van den Koepoortsweg
Gaet min of meer verloren.*

*Och, kom terug op dit besluit
Wij zullen 't respecteeren.
En - staan de palen in den weg
Aanstands bij 't rioleeren.
Dan, neem ze weg, en plant ze weer
Veel schooner dan tevoren,
Dan is 't weer d'oude Koepoortsweg
Die immer leidt tot Hoorn.*

D. Pijper

¹⁾ Gemeenteraadsbesluit van 3-12-1923



WIE WOONDE DAAR? (2)

Wie woonde daar?

In het eerste nummer van deze jaargang van "Oud-Hoorn" heb ik iets verteld over de manier waarop men door terugzoeken in de rijstebrijberg van archiefstukken de vroegere eigenaars van oude gebouwen in de Hoornse binnenstad kon vinden.

Bovendien probeerde ik u een beetje wegwijs te maken in de bronnen die ons afbeeldingen van die oude gebouwen kunnen leveren. Daarop aansluitend zullen we hieronder eens bekijken welke wegen er open staan voor het vinden van de bewoners en gebruikers van al die oude panden in het verleden.

Eigenaars en bewoners

Eigenaars en bewoners of gebruikers van een bepaald gebouw behoeven lang niet altijd dezelfde te zijn. Voor zover de historische bronnen ons dat toestaan, weten we, dat al sinds de late middeleeuwen de minder kapitaalkrachtige lieden vooral in de steden in Holland niet in eigen huizen woonden. Het aantal huurders kon in het verleden het aantal eigenaars vele malen overtreffen. Het huizenbezit was dan in handen van een kleine groep welgestelden. Graag zouden we wat meer weten over de soorten bewoners in de verschillende stadswijken, omdat het ons wat meer inzicht verschaft in de sociale geleding van de stad. De bronnen op dit terrein zijn veel schaarser dan die voor de eigendomsverhoudingen, maar het materiaal dat ons ter beschikking staat, is nog lang niet uitputtend gebruikt.

De tijd na 1830

Indien u begint met gegevens te verzamelen over de bewoners van een huis in de Hoornse binnenstad, kunt u het best beginnen met uw licht eens op te steken bij enkele wat bejaarde stadgenoten. U moet dan wel snel zijn, want ze worden steeds zeldzamer deze wandelende informatiebronnen. Vaak is het wel mogelijk met de gegevens van zo iemand tot het begin van deze eeuw te komen. Het kan geen kwaad deze stukjes "oral history" te toetsen aan de officiële bronnen.

U kunt uw onderzoek dan voortzetten met het doorworstelen van oude telefoon- en adresboekjes. Het kost heel wat tijd, omdat deze literatuur niet gemaakt is voor het doel waarvoor wij haar gebruiken, maar precies voor het tegenovergestelde: het zoeken van een adres met behulp van de naam. Waardevoller zijn huurkontrakten, maar de meeste ervan zijn mondeling overeengekomen en de schriftelijke niet in archieven terecht gekomen.

Alleen bij zeer grote instellingen als weeshuizen, kerken, gasthuizen en dergelijke, wil het nog wel eens lukken direkt iets te vinden van vroegere huurders.

Maar betrouwbaarder en ook verder in tijd terugreikend zijn de bevolkingsregisters. De eerste algemene volkstelling werd in Nederland al in 1795 gehouden, maar pas sinds 1829 worden deze evenementen een om de tien jaar terugkerend verschijnsel. Veel materiaal van de volkstellingen voor 1829 is verloren gegaan. Voor Hoorn beschikken we van de telling van 1795 alleen over de cijfers per wijk en de totaalcijfers. De uitgebreide hoeveelheid personalia, waaronder de adressen, zijn er niet meer. Pas vanaf 1850 is men per gemeente in Nederland registers met de woon- en verblijfplaatsen van de ingezetenen gaan bijhouden. Dat zijn de zogenaamde bevolkingsregisters. Een bevolkingsregister was een boek - tegenwoordig worden deze gegevens op kaarten vastgelegd - waarin men in principe per op 2 bladzijden de personalia van een gezin noteerde. Dat zijn dan naam, geslacht, geboorteplaats -en datum, verhouding van de gezinsleden tot het hoofd van het gezin - als zodanig werd in die ongeëmancipeerde tijden steeds de man beschouwd - beroep, godsdienst, vorige woonplaats, de verschillende adressen binnen de gemeente, waarop men had gewoond en bij vertrek uit de gemeente de nieuwe woonplaats. Omdat de gezinnen in alfabetische volgorde werden ingeschreven is het moeilijk de achtereenvolgende bewoners van eenzelfde huis op te sporen. Vanaf 1860 is er wel een huizenregister, dat wil zeggen een lijst van huizen gerangschikt per wijk en per straat met verwijzingen naar de plaats waar men de bewoner en zijn gezin kan vinden in de bevolkingsregisters.

Bij verhuizing behoorden de nieuwe bewoners met een verwijzing in dit huizenregister genoteerd te worden, maar dit is lang niet altijd gebeurd. Bovendien zijn voor latere perioden geen huizenregisters meer aanwezig bij de Archiefdienst. De bevolkingsregisters zijn bij de Archiefdienst in twee reeksen aanwezig, namelijk van 1860 tot 1900 en van 1900 tot 1921. In 1920 is men overgegaan op een systeem van losse kaarten per gezin, tussen 1938

en 1940 heeft men overgeschakeld op een systeem met persoonskaarten. Deze kaarten berusten nog bij de afdeling Burgerzaken en de gegevens ervan zijn over het algemeen niet vrij te raadplegen. Al het materiaal van voor 1920 is uiteraard wel vrij en kosteloos toeganke-

lijk bij de Archiefdienst Westfriese Gemeenten op het Hoornse stadhuis. Hieronder een voorbeeld van een inschrijving van een willekeurige bewoonster van Hoorn in het bevolkingsregister uit de periode 1860-1900.

Volgnummer: 2 (de man werd als eerste ingeschreven)
Dagteekening en jaar van inschrijving: 15 Mei 1865. Blad 42
Familiennaam: Jansen
Voornamen: Antje
Geslacht: V
Betrekking van elke persoon tot het hoofd van het gezin: vrouw
Dagteekening en jaar van geboorte: 7 Juni 1830
Geboorteplaats: Oude Niedorp
Burgelijke staat tijdens de inschrijving: H
Verandering en hare dagteekening: -
Kerkgenootschap: R(ooms) Cath(oliek)
Huizing: 3e boomcingel 7/100 1)
Dagteekening en jaar der vestiging in de gemeente: 15 Mei 1865
Vorige woonplaats: Venhuizen en Hem N.H.
Dagteekening en jaar van vertrek uit de gemeente: 14 Febr. 1867
Waarheen vertrokken: Venhuizen
Dagteekening en jaar van overlijden: -
Opgaven omtrent wettig domicilie 2) : -
Aanmerkingen 3) : -

Inschrijvingen als de bovenstaande kunnen interessante gegevens verschaffen over de intensiteit van bewoning (gezinsgrootte), sociale status van de bewoners en dergelijke en daarmee van de plaats die het huis binnen de stedelijke structuur innam.

Allereerst kunnen we de gevolgtrekking maken, dat het gezin, waartoe Antje Jansen behoorde, van 15 mei 1865 tot 14 februari 1867 in de Drieboomlaan heeft gewoond.

Slaan we het huizenregister van Hoorn op, dan vinden we inderdaad onder wijk 7 de 3e boomlaan en bij nr. 100 een verwijzing naar deel A, bladzijde 42.

Verdere verwijzingen komen achter nr. 100 niet voor. Het kan zijn dat er na 1867 tot 1900 niemand meer heeft gewoond op dit adres, waarschijnlijker lijkt het, dat het register na 1867 niet meer is bijgehouden.

Gaat ons onderzoek in tijd verder terug dan 1860, dan moeten we onze toevlucht nemen tot de volkstellingsregisters. Deze zijn voor Hoorn slechts aanwezig voor de jaren 1830 en 1850 4).

De volkstellingsregisters geven de toestand van de bevolking op een bepaald moment weer. Latere veranderingen zijn er niet in verwerkt. Een voordeel voor ons onderzoek is, dat de inwoners niet alfabetisch op naam zijn ingeschreven maar in volgorde van hun adres.

Deze registers verschaffen in grote lijnen dezelfde gegevens als de bevolkingsregisters van na 1860.

Ik laat hieronder weer een willekeurig voorbeeld volgen uit 1830.

- 1) 7/100 betekent wijk 7, nr. 100
- 2) Zeelieden, schippers, kermisklanten, personen in de gevangenis konden elders hun wettige woonplaats hebben
- 3) Hieronder werd aangetekend of de betrokkene in het zgn. dienstbodenregister was opgenomen, of hij in militaire dienst was gegaan, of dat hij of zij in een gevangenis of krankzinnigengesticht was geplaatst.
- 4) In werkelijkheid geven de registers de toestand weer van 1829 en 1849.

Prov.: N.H.
Stad: Hoorn
Gemeente: Hoorn
Wijk: 6

Plaatselijke afdelingen: Straat, steeg, gracht: Noord
Nummers der huizen: 29
Getal der huisgezinnen per huis: 1
Inwoners per huis: 8

Naam en voornamen: Vink, Aagje
Ouderdom: 31
Geboorteplaats: Sardam ¹⁾

Burgerlijke staat
Manl. geslacht
Vrl. geslacht
Getrouwd: -
Weduwnaar: -
Jongeman: -
Getrouwd: 1
Weduwe: -
Jongedochter: -

Godsdienstige gezindheid
Roomsche: -
Protestant: 1
Israëlitisch: -
Tot geen der voormelde gezindheden behorende: -

Aanmerkingen: -

Huisnummering

Men heeft in de 19e en het begin van deze eeuw enkele malen wijzigingen in de huisnummering doorgevoerd, waarbij het niet meer is na te gaan, welke huisnummers voor en na zo'n verandering op elkaar aansloten. Nummers bijvoorbeeld met een b, een c en dergelijke die door opsplitsing van percelen waren ontstaan, werden in enkelvoudige nummers omgezet.

De reeks 2, 4a, 4b, 4c, 6 werd dan 2, 4, 6, 8, 10. Een andere veel ingrijpender omnummering vond plaats in het laatste kwart van de 19e eeuw. Men ging toen over van een wijk-straatnummering op een straatnummering. Voor die tijd werden bij adressering wel straatnamen genoemd maar nummerden de huizen door per wijk. De hierboven gegeven voorbeelden hebben beide zo'n wijk-straatnummering. Het oudste voorbeeld van dergelijke nummering vond ik in een overlijdensregister uit 1806. Gaan we nog verder in tijd terug dan worden alleen de straten en/of de wijken genoemd. De wijkindeling van de stad is al zeer oud, zoals blijkt uit de stedelijke resoluties over de verdediging van de stad in 1571. Oorspronkelijk had deze indeling alleen betekenis voor het innen van de belastingen, het organiseren van de stadsverdediging, de brandweer en de schutterij. Een bijkomende moeilijkheid is de omstandigheid dat het aantal wijken niet altijd en overal gelijk was. Voor de schutterij 4, voor de 19e-eeuwse administratie 19.

Voor 1830

Het zoeken naar de bewoners van een huis in de tijd voor 1830 wordt zeer moeilijk en in vele gevallen onmogelijk. Vaak lukt het nog wel voor de meer welgestelde bevolkingslaag, die in een eigen huis woonde, maar naarmate we tot de armere groepen afdalen, die ook niet meer in belastinglijsten voorkomen, wordt de zaak meer problematisch. Een vaste lijn volgens welke u moet werken, is niet meer aan te geven. U zult zelf moeten nagaan, welke bron op het door u onderzochte geval van toepassing is. Hieronder noem ik de voornaamste bronnen, met vermelding van de gegevens die u erin kunt vinden en van sommige een voorbeeld.

1. Kohier van de verponding over de stad Hoorn en banne van die, 1806-1810. Noemt alleen de eigenaars.
2. Registers van de Burgerlijke Stand. 1811 - heden. In geboorte- en overlijdensakten wordt het adres van de betrokkene genoemd. In de eerste helft van de 19e eeuw is dat bijna altijd slechts de straatnaam al of niet vergezeld van het wijknummer. Later worden het volledige adressen. Wilt u met deze registers de bewoners van een huis vinden, dan zult u vele honderden akten moeten doorbladeren, omdat deze akten alleen toegankelijk zijn gemaakt via de namen van de betrokkenen.

¹⁾ Sardam is een oude schrijfwijze voor Zaandam.

3. Het register van de overledenen, opgemaakt voor het invorderen van de belasting op het recht van successie, 1806 t/m 1811. Geeft een voor die tijd nauwkeurige omschrijving van het adres.

De registers moeten weer geheel worden doorgelopen. Voorbeeld:

1806 September 5.
Naam: Zwaantje Jans Voetman
Ouderdom: 61 jaar
Woonplaats Wijk: 19
No. : 74 ¹⁾
Gehuwd of ongehuwd: Gehuwd.
Met of zonder kinderen of verdere descendenten: zonder kinderen.
Uit een meerder huwelijk: -

4. Ondertrouwregisters, 1605-1811. Hierin wordt tot 1780 de straat vermeld waarin bruid en bruidegom woonden. Voorbeeld:

Den 17 Maart 1725.
Marcus Timmerman, wed(uw)naar uit Sweden, wonende in de Rame, en de Grietje Pieters, Wed(duw)e van Hoorn, wonende in de Stikkende Baan ²⁾.

5. Lijst met namen van de schutters zedert den Jare 1705 tot het jaar 1794. Schutters waren inwoners van Hoorn, die op grond van hun burgerschap lid van de schutterij waren. De burgers werden ingeschreven als ze 18 jaar oud waren en daarbij werd vermeld in welke straat ze op dat moment woonden. Voorbeeld:

1711.
Dirk Breebaart. Koornmarckt. Ontslagen 60 jaar oud (deze toevoeging is dus van 1753). Dirk Dirksz. Kriek. Muntstraat. Overleden Jann. 1739.

6. Naamlijst van de voornaamste personen in de wijken der stad Hoorn. Einde der 17e eeuw, waarschijnlijk 1697. Een lijst van namen met de straten waarin zij woonden van hen die welgesteld genoeg waren tot het betalen van het ratelgeld, een belasting. De aangeslagenen worden genoemd in volgorde van de straten waarin zij wonen. Gezien de geringe omvang van deze lijst moeten alleen de zeer welgestelden hierin zijn vermeld.

Voorbeeld:

Wyck 2.
Zeedijck. Noortsijde ³⁾
- .15. - . ⁴⁾
Jan Arisz. Cromhout, binnenschipper.

7. Stukken met betrekking tot de eigendommen binnen de stad Hoorn van de verschilkerken en zogenaamde godshuizen (weeshuizen, gasthuis, armenfondsen e.d.). Deze stukken verschaffen inlichtingen over panden die door de genoemde instellingen in erfpacht (vaak spreekt men van "oud eigen") of huur werden uitgegeven. Krijgt men het vermoeden, dat het huis, dat men onderzoekt, aan een bepaalde instelling heeft toebehoord, dan kan men het best in overleg met een archiefambtenaar het archief van de betrokken instelling raadplegen.

8. Registres civiques uit 1811 ⁵⁾. Dit zijn lijsten, waarin per gemeente alle stemhebbende personen zijn geteerd. Stemrecht hadden in dat jaar alle mannelijke ingezetenen met de Franse nationaliteit; Nederland was in dat jaar immers onderdeel van het Franse keizerrijk, van 21 jaar en ouder. In deze registers vindt u de naam, de geboortedatum, de woonplaats en het beroep van de stemgerechtigden.

9. Verpondingskohieren, circa 1632 en 1732 ⁶⁾. Per plaats werden in Holland in de genoemde jaren nieuwe lijsten opgemaakt aan de hand waarvan men berekende wat de eigenaars van onroerend goed in de verponding, een grondbelasting, verschuldigd waren. Deze staten geven het kofiernummer, verschuldigd bedrag in de oude verponding, naam van de grondeigenaar en/of verbruiker met een omschrijving van de bebouwing, de huur of bij eigendom de huurwaarde en het bedrag van de nieuwe aanslag. Niet altijd worden de bewoners/huurders van de percelen genoemd, in de meeste gevallen alleen de eigenaars.

- 1) In 1830 stond het huis nr. 74 van wijk 19 aan de Italiaanse Zeedijk, zuidzijde, tussen de Melknapsteeg en de Pompsteeg.
- 2) Stikkende of Stukkende Baan is de tegenwoordige Baanstraat.
- 3) In de 17e eeuw werd de hele dijk die van de Hoofdtoren naar de Westerpoot aan het eind van het Breed liep Zeedijck genoemd.
- 4) Een gebruikelijke schrijfwijze voor 15 stuiver.
- 5) Rijksarchief Haarlem, Frans archief (zie aldaar inventaris).
- 6) Algemeen Rijksarchief, Den Haag. Archief Financie van Holland, 1775-1806.

Dat zijn de bronnen die u voor uw onderzoek naar de bewoners van een bepaald huis ter beschikking staan. Volledigheidshalve geef ik hieronder nog een overzicht van het geheel.

Archiefdienst Westfrieze Gemeenten, Hoorn.

1. Adresboekjes Hoorn, 20e eeuw.
2. Bevolkingsregisters 1860-1900 en 1900-1920.
3. Volkstellingsregisters 1830 en 1850.
4. Akten van geboorte en overlijden, Burgerlijke Stand 1811 - circa 1900.
5. Register van overlijden 1806-1811.
6. Verpondingskohier 1806-1810.
7. Ondertrouwregisters 1605-1780.
8. Schutterijlijsten 1705-1794.
9. Naamlijst voor het ratelgeld, circa 1697.

10. Lijsten meteigendommen der kerken en der godshuizen.

Rijksarchief in Noord-Holland te Haarlem:

1. Registres civiques. 1811

Algemeen Rijksarchief, 's-Gravenhage:

1. Verpondingskohieren 1632 en 1732.

Het is best mogelijk, dat in het voorgaande overzicht een bron over het hoofd is gezien. Ik stel eventuele opmerkingen op dit punt zeer op prijs.

In het volgende en laatste artikel in deze reeks hoop ik aan de hand van een werkelijk uitgevoerd onderzoek te laten zien wat er op deze manier te bereiken is.

Zouden er onder de lezers van dit artikel mensen zijn die met een huizenonderzoek al een redelijk eind op weg zijn, dan zal ik graag deresultaten van een dergelijk onderzoek in een volgend nummer publiceren.

H.W. Saaltink

"OUD-HOORN" 1817 - 1982 EERSTE RAPPORT VAN DE JUBILEUMCOMMISSIE

Zoals vermeld in ons nummer van april 1981 wordt het komende jaar het 65-jarig bestaan van de vereniging herdacht en gevierd. De daartoe ingestelde jubileumcommissie heeft het volgende programma opgesteld, dat op een aantal ondergeschikte punten na, geheel te realiseren is.

Jubileumkalender

4-1-1982 opening van het jubileumjaar, zo mogelijk in het Westfries Museum. Speciaal aandacht zal worden geschonken aan leven en werk van de oprichter van onze vereniging, de heer J.C. Kerkmeijer.

Februari/maart. Lezingencyclus en wel:
25-1-1982 "Hoornse monumentale woonhuizen"
25-2-1982 "Hoornse poorten en wallen"
25-3-1982 "Hoornse monumentale kerkgebouwen"
22-4-1982 "Hoornse moderne monumenten..."

14 mei 1982. Grote wandeling langs de panden van "Oud-Hoorn" en langs de panden van ons 10-jarig "Stadsherstel". Deskundige explicatie, medewerking van de gidsen van "Oud-Hoorn".

5 juni 1982. Feestelijke bijeenkomst in de Noorderkerk te Hoorn. Ochtenduren: spreker, felicitaties. Lunchpauze. Middaguren: grote stadswallenwandelingen, tevens bezichtigen van een belangrijk historisch openbaar gebouw. Deskundige explicatie. Medewerking van de gidsen van "Oud-Hoorn".

6 juni 1982. Muzikale afsluiting, zo mogelijk in de Oosterkerk. Hiervoor moeten nog de nodige contacten worden gelegd.

Tevens staan nog enkele andere activiteiten op het programma, onder andere voor jeugdige personen. Hierover is nog overleg gaande.

Reeds nu valt op de grote medewerking van zowel particulieren als officiële instanties om ons te helpen deze viering te doen slagen. Ook op u, leden, doet de commissie een dringend beroep om aandacht te willen schenken aan dit gebeuren.

Weest aanwezig op de activiteiten die zich daartoe lenen. Wint leden voor de vereniging! Stort uw giften op rekening nr. 21 44 888, penningmeesteresse "Oud-Hoorn", Hoeker 2, 1625 GA Hoorn, onder vermelding "Jubileum "Oud-Hoorn" 65, Een uniek feit, ook voor u!"

A. de Graaf,
voorzitter Jubileumcommissie

WERKGROEP ARCHEOLOGIE

In plaats van een verslag van de werkzaamheden van de werkgroep in het afgelopen kwartaal, leek het belangrijker iets te vertellen over een opgraving aan de Italiaanse Zeedijk tijdens het afgelopen jaar, waaraan ook een aantal leden van de werkgroep hebben deelgenomen. Hieronder volgt het verslag van de opgraving door mevr. Van de Walle, archeologisch medewerkster bij het Westfries Museum.

Van 12 t/m 20 mei 1980 werd door de archeologische afdeling van het Westfries Museum, met medewerking van het Albert Egges van Giffen Instituut voor Prae- en Protohistorie te Amsterdam, een kleine opgraving verricht op het terrein van de voormalige bonbonfabriek "De Hoorn" aan de Italiaanse Zeedijk te Hoorn (coörd.: 133.020/516.700).

Op dit terrein was in de herfst van 1979 reeds een uitgebreide verkenning gehouden naar aanleiding van gevonden afvalmateriaal van een pottenbakkerij. Doel van het onderzoek was met name meer inzicht te verkrijgen in de verspreiding van het pottenbakkersafval over het terrein en het assortiment van de pottenbakker. Bovendien was de vraag, of de vele misbaksels van elders waren aangevoerd, of dat de pottenbakkerij op of in de directe omgeving van het terrein had gestaan.



Aan elkaar vastgesmolten en vervormde dakpannen. Misbaksels te hoog verhit bij het bakken. Hoorn, midden 16e eeuw.
Foto: F. Gijbels, A.E. van Giffen
Instituut voor Prae- en Protohistorie,
Universiteit van Amsterdam.

Voorlopige resultaten:

Na verwijdering van de bovengrond, konden van boven naar beneden in grote lijnen de volgende vier lagen worden onderscheiden:

1. Deels door sloper en schatgravers sterk verstoorde laag, waarin bewoningssporen en pottenbakkersafval werden aangetroffen.
2. Dik ophogingspakket.
3. Rietveenpakket.
4. Zeeklei.

Naar alle waarschijnlijkheid is deze bodemopbouw als volgt te verklaren. Na de aanleg van de Zeedijk (later Italiaanse Zeedijk genoemd) heeft het land enige tijd braak gelegen.

Voor de noodzakelijke ontwatering zorgde een systeem van oost-west (d.w.z. evenwijdig aan de dijk) verlopende greppels. Spoedig na het droogvallen zal zich een vegetatie hebben ontwikkeld van riet en andere gewassen, die in een dergelijk brak milieu plegen voor te komen.

Het dijklichaam zelf kon niet onderzocht worden, daar om technische redenen niet ver genoeg in zuidelijke richting kon worden gegraven. Wanneer de dijk precies is aangelegd, is niet bekend. In 1518 is ter plaatse een deel van de stadswal aangelegd, doch het is niet duidelijk of de dijk daar deel van uitmaakte of reeds bestond. Vermoedelijk tegen het midden van de 16e eeuw is het terrein in korte tijd aanzienlijk opgehoogd. Het vrij homogene pakket bestaat hoofdzakelijk uit humeuze grond en mest.



Groen glazen drinkschaaltje, zogenaamd maegelein. 15e of begin 16e eeuw.
Foto: F. Gijbels, A.E. van Giffen
Instituut voor Prae- en Protohistorie,
Universiteit van Amsterdam.

Een nader onderzoek van het vondstenmateriaal, dat uit deze laag verzameld is, zal moeten uitmaken of de genoemde datering wellicht exacter kan worden gesteld.

Zoals oude stadsplattegronden ons tonen, begon men op dit gedeelte van de Italiaanse Zeedijk pas omstreeks 1600 met de bouw van huizen. De archeologische gegevens lijken dit niet tegen te spreken.

Hieraan voorafgaand moet de genoemde pottenbakkerij in bedrijf zijn geweest. De stortlaag van deze pottenbakkerij bevindt zich namelijk tussen de ophogingslaag en de 17e-eeuwse bebouwingsresten. Hij begint ongeveer in het midden van het terrein en verbreedt zich in westelijke richting. Voor zover na te gaan, bedraagt de dikte van het pakket circa $\frac{1}{2}$ meter.

Bij sloopwerkzaamheden, die in de zomer van 1980 plaatsvonden, direkt ten westen van het opgravingsterrein, is de laag wederom waargenomen.

Volgens mondelinge mededeling van de sloper, zijn door hem brokken van ovenwanden en pottenbakkersafval tot op circa 100 meter in westelijke richting bij sloopwerkzaamheden gevonden.

Van de pottenbakkerij is behalve de afvallaag, niets aangetroffen. Mogelijk lag deze meer in westelijke richting. De vele ovenwandbrokstukken, die zijn aangetroffen, kunnen er echter ook op duiden, dat het bedrijfje geheel gesloopt is, om plaats te maken voor de bouw van huizen omstreeks 1600.



Drinkkroes voor bier.
Siegburg of Keulen, 1500-1550.
Foto: F. Gijbels, A.E. van Giffen
Instituut voor Prae- en Protohistorie,
Universiteit van Amsterdam.

Toen men in de loop van de 17e eeuw het terrein begon vol te bouwen, zijn de afvalprodukten en brokken ovenwand veelvuldig gebruikt als vulmateriaal en versteviging van de funderingen der huizen.

De mogelijkheid dat het pottenbakkersafval en de brokken ovenwand van elders in Hoorn of zelfs daarbuiten afkomstig zijn, is weliswaar niet geheel uitgesloten, doch zeer onwaarschijnlijk. Zou het hier een algemene vuilnisbelt betreffen, dan verwacht men een minder homogene samenstelling van het afval, terwijl men dergelijke grote en vaak loodzware aaneengesmolten klompen aardewerk en brokken gesloopte ovenwand niet eenvoudig over grotere afstand vervoeren zal.

Uit het verzameld afvalmateriaal kan worden afgeleid, dat het hier gaat om een bedrijfje dat als hoofdartikel zowel ongeglazuurde als deels geglazuurde dakpannen heeft geproduceerd.



Fragment van een bord met sgraffito-versiering ingekrast in het dekkende lichte kleilaagje. N. Nederlanden; 15e of begin 16e eeuw.

Foto: F. Gijbels, A.E. van Giffen
Instituut voor Prae- en Protohistorie,
Universiteit van Amsterdam.

Hiernaast vervaardigde men eenvoudig roodbakend gebruiksaardewerk, voorzien van een kleurloos loodglazuur, zoals grappen, voorraadpotten, schalen en kommetjes. Tevens maakte men fijnere produkten van een wit-bakende klei, die van elders geïmporteerd moet zijn. Dit aardewerk werd voorzien van een door koper-oxide groengekleurd loodglazuur. Op een fragment van een schenkan van wit aardewerk met groen glazuur stond het jaartal 1583 vermeld.

Er bestaan voorlopig alleen vage aanwijzingen, dat ook plavuizen tot het assortiment behoord hebben.

In de sterk verstoorde bovenste laag zijn resten van bebouwing uit de 17e t/m 20e eeuw aangetroffen.

Het verloop van de 17e-eeuwse muurresten komt overeen met hetgeen men op sommige stadsplattegronden uit die periode kan waarnemen. Het betreft twee noord-zuid verlopende rijen eenvoudige huisjes, die in de loop van de 17e eeuw op het achtererf van de grote huizen aan de Italiaanse Zeedijk zijn gebouwd. Ze zijn door oost-west verlopende dwarsmuurtjes onderverdeeld in een aantal vertrekken.

Aansluitend in noordelijke richting bevonden zich de ondiepe funderingen van een houten aanbouw van vele meters lengte. Slechts op één plaats was nog een gedeelte van een plazuiven vloertje bewaard gebleven. Voor het overige waren alleen de onderliggende schelpgruis- en zandlagen nog aanwezig. Derhalve was de aard van de bebouwing niet meer vast te stellen.

Vondsten o.a. gedateerd Hessisch aardewerk doen vermoeden, dat het volbouwen van de achtererven vanaf de dijkzijde, d.w.z. in noordelijke richting heeft plaatsgevonden.

Zoals hierboven reeds gemeld, kon het meest zuidelijke gedeelte van het terrein, dat aan de dijk grenst, niet worden onderzocht. Van de bebouwing langs de dijk zijn derhalve geen archeologische gegevens bekend.

In de (niet-onderzochte) zuidwest-hoek van het terrein zijn na afsluiting van het onderzoek door amateurarcheologen diverse voorwerpen gevonden, die doen denken aan de eventuele aanwezigheid van een scheepstimmerwerfje.

T.H. van de Walle-van der Woude,
Westfries Museum, Hoorn.



Kraan voor de tap van een wijn- of biervat met het wapen van Hoorn. Koper. Circa 1600.
Foto: F. Gijbels, A.E. van Giffen Instituut voor Prae- en Protohistorie, Universiteit van Amsterdam.

Men vond o.a. resten van teertonnen, breeuwijzers, touwwerk, visnetten, diverse lederen werkhandschoenen en gereedschappen. Of deze indruk inderdaad juist is en hoe de vondsten precies zijn te dateren, zal nog moeten blijken.

ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK KERKPLEIN

Bij het verdwijnen van 't Hop aan de westzijde van het Kerkplein is de vereniging "Oud-Hoorn" op meer dan 1 manier betrokken geweest. In de eerste plaats door haar pogingen dit karakteristieke stuk gevelwand te behouden, maar ook door de medewerking van de hier wel zeer actieve archeologische werkgroep van de vereniging bij het oudheidkundig bodemonderzoek dat op het door de sloop vrijgekomen terrein verricht werd.

Vooruitlopend op een uitgebreid verslag dat pas gedaan kan worden als de verzamelde gegevens en het vondstmateriaal bewerkt zijn, is het daarom nuttig reeds een paar regels aan dit onderzoek te wijden. Een archeologisch onderzoek dat door gebrek aan financiële middelen en tijd enkele malen aan een zijden draad heeft gehangen, maar dat uiteindelijk toch werd mogelijk gemaakt door subsidies van de

Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek en het Kerkmeijer-De Regtfonds en door de soepelheid waarmee de Woningbouwvereniging "Hoorn" en het Aannemingsbedrijf Nannings binnen het strenge tijdschema toch nog wat ruimte wisten te vinden. Daarnaast mag toch ook niet onvermeld blijvende medewerking van het Gemeentelijk Grond- en Woningbedrijf, de afdeling Landmeten van de Dienst Openbare Werken, die de noodzakelijke meetapparatuur ter beschikking stelde evenals het A.E. van Giffen Instituut voor Pre- en Protohistorie van de Amsterdamse Universiteit, dat gespecialiseerde hulp en materiaal leverde, het slopersbedrijf Vriend en last but not least de amateur-archeologen binnen onze vereniging. Het geheel stond onder leiding van de archeologische medewerkster van het Westfries Museum. Al de bij het onderzoek
vervolg op achterpagina...

ACTIVITEITEN VAN STADSHERSTEL

Stadsherstel heeft het laatste jaar de publiciteit ruim gehaald, met het verzorgen van de fraaie restauratie van het Claes Stapelhofje. Ik doe hier verder het zwijgen toe. U zult in een volgend nummer van "Oud-Hoorn" het een en ander betreffende de geschiedenis van dit bijzondere plekje aantreffen.

Momenteel heeft Stadsherstel geen woonhuizen "onder de hamer". U kunt nog eens een kijkje gaan nemen op en om de recentelijk zo vernieuwde Italiaanse Zeedijk, waar stichtings activiteiten te bespeuren zijn in historisch verantwoorde puien en het stenen visitekaartje, kortgeleden aan de voorzitter, de heer Breebaart, aangeboden ter ere van zijn feestelijk gevierde 75e verjaardag.

Het volgende grote projekt, de herbouw van het oude, al jaren leegstaande schoolgebouw aan de Ramen 1 en 3, gaat naar men hoopt nu snel van start. De subsidie is door de verschillende overheden toegezegd. Voor architect Spaargaren uit Haarlem kost het enige tijd om het oorspronkelijk plan te herzien; dit is qua indeling in woon-eenheden enigszins gewijzigd. Er zullen nu 11 éénpersoons- en 9 tweepersoonseenheden gemaakt worden. Het ziet er naar uit dat de bouw voor het eind van het jaar op

gang zal kunnen zijn. De Ramen wordt nog eens Hoorn's paradepaardje! Tenslotte - last but not least - al is het voor u waarschijnlijk wat onverwacht, wordt momenteel heel hard gewerkt aan een uniek boekwerk in innige samenwerking tussen Stadsherstel en "Oud-Hoorn". Dit boek, dat moet verschijnen in het jubileumjaar 1982 (65 jaar "Oud-Hoorn", 10 jaar Stadsherstel), gaat "Momenten uit de geschiedenis van monumenten en andere panden binnen de stadswallen" heten. Het geeft een reeks straatwand-afbeeldingen van de gehele Hoornse binnenstad met oude en nieuwe foto's, gegevens over bewoners, verbouwingen en wat dies meer. Met name de laatste 80 jaar wordt aan de hand van archiverisch onderzoek veel uit de doeken gedaan. Het uitgebreide, intensieve studie-onderzoek hiervoor is grotendeels het werk van het "Oud-Hoorn"-s bestuurslid Arie Boezaard, die zijn grote belangstelling voor onze stad hierin met hart en ziel uitleeft.

Met een produktie als deze is natuurlijk het een en ander aan kapitaal gemoeid. Het leek Stadsherstel een goed idee financieel garant te staan voor een enig in z'n soort papieren document van Hoorn.

J. Schouwink-van der Windt



Het Claes Stapelhofje: de fraaie restauratie is de bekroning van het werk van Stadsherstel.



Ramen 1 + 3: een nieuwe uitdaging voor Stadsherstel.

ST. CYRIACUS, DE STADSPATROON

Tot de merkwaardigste verschijnselen in Hoorn's historie behoort de keuze van St. Cyriacus als eerste patroon van parochie en stad en het voortleven van die naam tot op heden, verbonden aan de weldra een eeuw oude kerk aan het Grote Noord. Hoorn is hierin bijna uniek: in heel Nederland is St. Cyriacus als parochiepatroon verder onbekend, behalve nog in Dalfsen en het daartoe behorende Hoonhorst.

Die lokatie nabij de oostgrens maakt het aannemelijk, dat de verering eertijds vanuit Duitsland is komen overwaaien, en zo kan het ook in de oudste geschiedenis van Hoorn zijn geschied, mogelijk via pril handelscontact - men denke aan de door Velius genoemde "drie Broeders, Hamburgers en Brouwers van haer neeringe, die daer veel met haer Bieren quamen handelen", en die in 1316 Hoorn's eerste drie (stenen?) huizen zouden hebben gebouwd. Behalve brouwers kwamen er toen trouwens dagelijks ook nog veel andere "vreemde liede, om van d'Ingesetenen haer Kasen en ander suyvel te koopen en ook om verscheyde handwerken (alsoo 't Land noch sonder Ambachtslieden was) aen den selven uyt te slijten".

Inderdaad was destijds in Duitsland de verering van St. Cyriacus wijd verbreid, met name in Bamberg en omgeving.

In 874 had ook Neuhaus bij Worms een relikwie van Cyriacus, in de Pfalz gold hij als wijn-patroon en Herder's Lexikon vermeldt verder Altdorf in de Elzas en het klooster Gernrode als centra van de Cyriacus-devotie, alsmede o.a. Ancona en Castiglione.

Concurrentie van St. Jan

In 1323 werd volgens Velius in Hoorn de eerste parochie-kerk gesticht "en dat in den naam van Sinte Cyriacus, die sy tot haren Patroon genomen hadden". Stond dat eerste kerkje, in 1328 verbrand "aen de Westzijde van de Stad, een weynig buyten Dijk, daer nu 't eynde van de Vyselstraat aen de Zee komt", in 1369 werd een nieuw kerkje gesticht binnendijks ongeveer ter plaatse van het Kerkplein, waar toen overigens "eensdeels maer een ried-land en eensdeels een mouras of staande poel was, en derhalve gantsch onbequaam tot zoodanigen timmeragie". Maar die kerk werd toen al "gewyct ter eeren van t w e e Sancten, Jan Baptiste en Cyriacus", hoewel "sy te voren maer den testen hadden".

"Dit quam aldus by", zegt Velius: "Onder 't wyen vraegde de Bisschop wie haer Patroon was; daer op antwoorden de Burgers: Sinte Cyriacus ware dat tot noch toe geweest, maer nu wilden sy Sint Jan Baptista hebben in sym plaetse.

De Bisschop, dit hoorende, gaffe haer b e y d e , en sy ook behielden se" tot aan de reformatie toe.

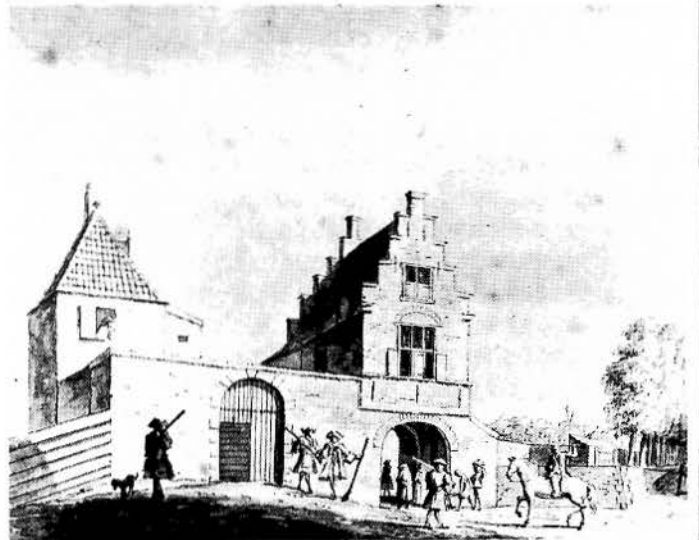
Dat de burgers van Hoorn St. Jan de Doper tot patroon wensten behoeft niet te verbazen: veel meer dan de onbekende Cyriacus was hij alom een van de populairste heiligen van de Middeleeuwen.

Heden nog dragen in Nederland tenminste zestig R.K.-parochiekerken zijn naam, plus nog een twintigtal dat hem op andere wijze in herinnering houdt, onder titels als St. Jans Onthoofding (o.a. Liempde, Loon op Zand, Moordrecht, Uithoorn) of St. Jan Geboorte (o.a. Nieuwkuyk, Vlijmen, Zevenhoven).

Steden en dorpen kozen hem tot patroon, zoals Gouda en Laren, Roosendaal en Waalwijk, Schiedam en Schoorl.

Als in Hoorn in 1405 "het eerste steenen Choor met het Kruuswerk" boven het koor van de houten parochiekerk wordt opgetrokken, geschiedt dat werk volgens Velius "alleen ter eeren van Sint Jan Baptista, sonder dat des Stads oude Patroon St. Cyriacus daer in gekent werd". Maar als in 1502 de Westerpoort wordt vernieuwd, wordt daar toch weer een groot steenen beeld van St. Cyriacus "des Stads eerste Patroon" geplaatst en, zoals al opgemerkt, bleef de parochie deze heilige trouw.

En dat, hoewel er met historische zekerheid weinig over hem bekend is, al ontbreekt het niet aan fraaie legenden.



De Westpoort (stadzijde)

Legenden

In de "Vies des Saints", beschreven door de Benedictijnen van Parijs (1949) staat St. Cyriacus op 8 augustus op de heiligenkalender van het kerkelijk jaar: "Saints Cyriaque, Large, Smaragde et leurs compagnons. Martyrs", maar met een vraagteken.

De schrijvers noemen "la légende de St. Cyriaque": "Une des grandes compositions des hagiographes romains du V et VI siècles", maar voegen er aan toe, dat zijn avonturen geen enkele realiteit hebben, al zijn ze boeiend genoeg. Ook een Duitse bron ("Der Heiligen Leben und Leiden", Insel-Verlag 1913) vertelt er met verve over.

Ten tijde van keizer Maximianus zou de diaken Cyriacus geweigerd hebben aan de afgoden te offeren. Hij werd op bevel van rechter Carpasius "vicaire de Rome" eerst met kokende pek overgoten, vervolgens met knotsen geslagen en tenslotte onthoofd, waarbij, o wonder, geen bloed, maar melk zou hebben gevloeid.

Daaraan waren echter opmerkelijke gebeurtenissen voorafgegaan.

Diocletianus, van 286 tot 305 de (oudere) collega-keizer van Maximianus, bracht hem volgens de legende uit de kerker naar zijn dochter Archomia (elders Arthemina genaamd), die van de duivel was bezeten.

Boze geest, zo sprak Cyriacus: ik gebied je uit te gaan. De duivel vroeg hem toestemming om dan bij een ander zijn intrek te mogen nemen. Zo niet, dan dreigde hij naar Perzië uit te wijken.

Cyriacus liet zich echter niet met die koe-handel in: luid schreeuwend verliet vervolgens de duivel des keizers dochter, die zich daarna liet dopen. Haar vader schonk Cyriacus een huis bij de Thermen, waar hij drie jaar woonde en een kerk stichtte.

Maar dan stuurt de koning van Perzië een gezant naar Rome met verzoek om Cyriacus derwaarts te zenden. Want ook hij heeft een dochter, Tobia, die insgelijks van de duivel bezeten is - en men raadt het: dezelfde die eerder in Rome was uitgedreven. Veertig dagen blijft Cyriacus in het Perzische land, drijft er opnieuw de Boze uit, doopt de koning, de koningin en Tobia. Terug in Rome is Diocletiaan afwezig en neemt Maximiaan z'n kans waar, zoals al gemeld. Deze legende gaf Cyriacus zijn faam als patroon, die werd aangeroepen tegen bezetenheid, boze geesten en bekoeringen.

De feiten

In het Deposito Martyrum van het jaar 354 wordt een Cyriacus genoemd met vijf gezellen (waarvan behalve Smaragdus en

Largus ook de naam Sismius werd overgeleverd). Zij zouden zijn begraven aan de Via Ostia "bij de zevende mijlsteen", waar in 1915 inderdaad een kerkhof werd gevonden.

Evenzeer werd echter ten tijde van paus Adrianus I (772-795) bij de thermen van Diocletianus een Cyriacus-kerk ontdekt die aan het einde van de Middeleeuwen werd verwoest.

Het verhaal wil, dat de keizers hun badhuis in dwangarbeid door de christenen lieten wrochten en dat een rijke christen, Thrason geheten, Cyriacus en drie gezellen naar de dwangarbeiders zond om hen in hun ellende bij te staan. De vier zouden dat liefdewerk met zoveel moed en toewijding hebben verricht, dat enerzijds paus Marcellinus hen tot diaken wijdde maar anderzijds hun optreden ook zozeer de aandacht van de overheid trok, dat zij zelf aan het sjouwen werden gezet en tenslotte in de kerker belandden, waaruit Cyriacus dan als duivelbezweerder zou zijn verlost.

De verhalen lijken in elkaar te passen, met de dagen erbij: op 16 maart worden Cyriacus, zijn gezellen en nog 21 andere christenen, waarbij weer nieuwe namen: Crescentius, Memmia, Juliana) buiten de muren van Rome op de Via Salaria bij de thermen van Salluste onthoofd, en op 8 augustus worden hun lijken door paus Marcellinus naar een graf aan de Via Ostia overgebracht.

Paus Honorius I (625-638) bouwde daar hen ter ere een basiliek, die in de 9de eeuw werd afgebroken.

De relieken werden toen overgebracht naar de Santa Maria in de Via Lata.

Volgens de Parijse Benedictijnen echter blijft de historie duister en het verhaal verward. Zij geloven dat er wel drie Cyriacussen zijn geweest: een martelaar aan de Via Ostia, een ander aan de Via Salaria en een derde, die na de tijd van de vervolgingen zijn titelkerk bij de Thermen stichtte.

Hun bescheiden conclusie: zowel wat betreft de beide martelaren met de naam Cyriacus als de stichter van een kerk onder die naam zullen wij ons er toe moeten beperken, te constateren dat zij bestaán hebben. Wat Hoorn betreft, kan men daaraan dan toevoegen, dat de herinnering aan dat bestaan, hoe het ook was, de eeuwen heeft overleefd. En dan niet de legendarische figuur, die de duivel uitdreef, maar de dienstwaardige diaken, die het opnam voor de vervolgd en tenslotte hun lot deelde.

J.M. Onstenk

ARCHIEFDIENST NEEMT NIEUWE STUDIEZAAL IN GEBRUIK

Onlangs na het gereedkomen van de nieuwe vleugel van het stadhuis kon de Archiefdienst zich in een ruimer jasje steken. In de voormalige ruimte van de afdeling Onderwijs- en Welzijnszaken aan de waterkant werden door de archivaris en zijn medewerkers kasten in elkaar gezet, lampen ingedraaid, bureau en tafels geplaatst en kasten gevuld.

De dienstverlening aan de bezoekers vond daarbij normaal doorgang. De ene dag nog in de oude studiezaal, waarbij men enig lawaai van het leeghalen en afbreken van kasten voor lief moest nemen, de volgende dag in de nieuwe studiezaal, waar gedurende de ochtend nog een aantal karren vol historische informatie werd binnengereden en afgeladen. 's Middags was de rust teruggekeerd.

In de bijna zes jaar dat ik nu bij de Archiefdienst werk is dit de vierde studiezaal die ik meemaak. De eerste, die ik op de valreep nog kon aanschouwen in zijn oude inrichting, bevond zich op de verdieping van het oude stadhuis aan de voorzijde, boven de burgemeesterskamer. In de zomer van 1975 liet archivaris Van der Saag mij tijdens een rondleiding "vol trots" deze "studiezaal" zien: een klein vertrek, waar boven een oude houten tafel aan een lange draad een peertje hing te zwaaien; twee, als ze niet te omvangrijk waren drie personen konden er hun historische lusten botvieren. Ze moesten dat dan wel doen in gezelschap van de oude heer Kooiman, die in hetzelfde kamertje gedurende 18 jaar met eindeloos geduld klappers op alle Hoornse doopboeken van 1579 tot 1811 had vervaardigd. En dat zijn er veel, zeer veel; ik heb ze onlangs voor de derde maal in vijf jaar door mijn handen laten gaan. Alle wanden van het vertrekje stonden er mee vol. In de huidige studiezaal nemen ze slechts een bescheiden hoekje in beslag.

Tussen het kamertje van Kooiman en dat van de archivaris bevond zich in een grotere ruimte in het midden van het gebouw de Hoornse boekerij. Het gewicht van de boeken deed de vloeren zo kraken, dat sekretaris Punt zich eronder niet veilig meer voelde. Er moest dus worden omgezien naar tijdelijke huisvesting, omdat het niet verantwoord was nog anderhalf jaar te wachten op het nieuwe stadhuis.

Die tijdelijke oplossing werd gevonden aan de Westervaren in Medemblik, waar de totstreekarchief uitgroeiende dienst in de ware zin des woords gastvrijheid genoot van directeur Schuitemaker van Gemeentewerken.

Want weet wel wat je doet als je een archiefdienst in huis haalt!

In een kluis in het souterrain konden juist de oude archieven tot 1813 van de drie Westfriese steden worden geplaatst.

In het vertrek van de Nutsbibliotheek bevond zich ook nog een kluisje, niet veel groter dan een diepe kast, waarin de meest kostbare boeken waren neergezet.

De daarachter liggende ruime keuken was geheel volgebouwd met archiefstellingen om de Hoornse kranten en de eerder genoemde doopklappers kwijt te kunnen.

De beheerster zag haar domein gedurende een jaar gereduceerd tot een smal pad langs het aanrecht, maar wist ons niettemin dagelijks een voortreffelijk kopje koffie voor te zetten.

Een fraai vertrek aan de voorzijde, ook al volgezet met boekenkasten, diende als werkkamer voor Van der Saag en mij.

Daar werden ook de bezoekers ontvangen, die plaats konden nemen aan een grote tafel.

Mensen die de doop van een voorouder zochten moesten we echter de keuken insturen.

De tafel doet thans dienst als conferentietafel in de kamer van de archivaris; tot voor kort moesten enkele kollega's wegens ruimtegebrek hun werk aan die tafel doen.

Achterin onze werkkamer/studiezaal was nog een grote muurkast. Vol boeken, u raadt het al. Ik het mezelf een keer tijdens afwezigheid van Van der Saag in die kast opgesloten en heb toen via de ernaast gelegen bedstee een uitweg weten te vinden door het verrichten van enkele halsbrekende toeren. De bedstee bevatte onze magazijnvoorraad van archiefdozen en omslagen. Dat weet ik me nog goed te herinneren, omdat ik tijdens genoemde ontsnappingspoging enigszins onzacht op de pakken belandde.

Ons verblijf in Medemblik duurde van januari 1976 tot februari 1977.

Drie maanden lang hebben we vervolgens de studiezaal moeten sluiten, zodat we onze handen vrij hadden voor de gigantische verhuisoperatie. Met een personeelsbezetting van drie man waren we de kleinste dienst, maar we hadden wel het meeste mee te sjouwen. De oudste en kostbaarste zaken waren in Medemblik opgeslagen; uit het oude Hoornse stadhuis hebben we echter nog honderden meters archief weggehaald, die daar noodgedwongen waren achtergebleven, terwijl

we met behulp van werkstudenten ook alle archiefstukken ouder dan 50 jaar uit het stadhuis van Enkhuizen hebben overgebracht, evenals de oude archieven van Hoogwoud en Obdam.

Op 1 mei 1977 konden we de nieuwe studiezaal, die ruimte bood aan twaalf mensen, voor het publiek openen. De allereerste bezoeker was de oude Cornelis Koeman, die helaas enkele maanden later is overleden.

Hij liet ons zijn kostbare bibliotheek na, waarvan binnenkort een catalogus verschijnt van de hand van mijn kollega Piet Boon.

Thans, na ruim vier jaar, is deze studiezaal al weer verlaten. Hij werd al spoedig te klein, zeker tijdens de avondopenstellingen, wanneer het aantal bezoekers de twaalf steeds vaker overtrof.

De huidige studiezaal doet weldadig aan. Er heerst de noodzakelijke rust, die in de

oude situatie vaak werd verstoord door de fontein, de kopieermachine en soms wat al te luidruchtige ambtenaren.

De studiezaal biedt ruimte aan zestien personen. Ze hebben er de vrije beschikking overeen kleine handbibliotheek. Voorts staan er uiteraard de archiefinventarissen, terwijl een kleurrijke reeds ordners informatie bevat over alle archieven en verzamelingen, die in de bewaarplaats zijn opgeslagen. Een aantal kaartenbakken bevat de snel groeiende hoofdwoorden- en systematische catalogus van de bibliotheek. De meeste ruimte wordt echter in beslag genomen door bronnen voor stamboomonderzoek, die in hoog tempo worden gekopieerd en door onze onvolprezen boekbinder, Gerard Volmer, van een fraaie band worden voorzien: doop-, trouw- en begraafboeken, akten van de burgerlijke stand en de klappers daarop.

Voorlopig kunnen we er weer tegenaan.

L. Hoogeveen



De gang langs de vertrekken van archief en boekerij in het oude Stadhuis, nadat de kranten naar Medemblik waren overgebracht, februari 1976.

STADSBEELD

restauraties - wijzigingen - verval

dd. 12 september 1981

- Achterstraat (ongenummerd)
Gedempte Turfhaven 3-5-7
Gedempte Turfhaven 33
Gouw 16
Gouw 23
- Grote Oost 32 (monument)
- Grote Oost 62 (beeldbepalend)
Grote Oost 86-88 (beeldbepalend)
Grote Oost 90
Grote Oost 60 (monument)
Grote Noord 46 (monument)
- Grote Noord 89 (beeldbepalend)
Hoofd
- Karperkuil
- Kerkplein 37-38
- Kerkplein en omgeving
- Kleine Noord 11-13 (monument)
- Kruisstraat 2 (beeldbepalend)
Munnickenveld 21 (monument)
- Nieuwsteeg 16 (monument)
- Oostereiland
- Peperstraat 44-46-48
Proostensteeg 15-17
- Ramen 14-16 (beeldbepalend)
- Ramen 25 (monument)
Ramen
- Veermanskade 11 (monument)
ZWAAG, Dorpsstraat 200
- (achter Gouw 16) Muur weggebroken en kaalslag.
 - Met planken dichtgespijkerd; toekomst?
 - Verbouwd; nieuwe onderpui.
 - Inwendig geheel verbouwd; nieuwe onderpui.
 - Voormalige sigarenmagazijn, valt onder uitbreiding Hamex Handelscentrum.
 - Voorgevel opgeknapt en gedeeltelijk gerestaureerd.
 - Spuithuis B; gerestaureerd t.b.v. Oosterkerk.
 - Voorgevels opgeknapt (o.a. opnieuw gevoegd).
 - Voorgevel opgeknapt (o.a. opnieuw gevoegd).
 - Oosterkerk. Restauratie in eindstadium.
 - Onderpui gewijzigd. Zoveelste grote moord op monument in deze straat.
 - Onderpui weer gewijzigd.
 - Op 15 mei jl. is nieuwe Havenkantoor officieel in gebruik genomen.
 - Op 29 juni jl. is eerste paal geslagen voor nieuwe botterwerf van Cees Droste.
 - Op 7 juli jl. begint de maandenlang durende sloop van "bouwvallige" panden.
 - Sporen van verloedering woongebied merkbaar (vernielingen, beschadigingen enz.).
 - Hoek Slijksteeg. In- en uitwendig steeds meer in verval.
 - Steeds meer in verval.
 - Claes Stapelhofje. Op 25 juni jl. officieel heropend. Sluitsteenrestauratie door erelid dhr. D. Breebaart onthuld.
 - Onderpui gewijzigd. Luifelbak aangebracht in Grote Noord-trant.
 - Vanaf 18 mei jl. renovatie van de penitentiaire inrichting "De Krententuin".
 - Gesloopt. Nieuwbouw gestart.
 - Door gemeente aangekocht ten behoeve van Westfries Museum.
 - Herbouwd in oude stijl. Deur in Lodewijk XVI-stijl (afkomstig van gesloopte Koepoortsweg 47) weer aangebracht.
 - Restauratie in vergevorderd stadium.
 - De bestrating van deze unieke woonstraat wordt herzien.
 - Restauratie gestart.
 - Monumentale pastorie op 13 juni jl. afgebrand.

J.M. Baltus

DE NOORDERKERK HEEFT UW STEUN OOK NODIG

Het behouden van het monumentale karakter van een stad is geen gemakkelijke zaak. Naast het verkrijgen van de voor restauratie benodigde subsidies spelen er vaak nog een aantal andere factoren. In Hoorn bijvoorbeeld is de grote moeilijkheid het feit, dat de binnenstad voor een groot deel nog slechts winkelstad is en geen woonstad. De ontvolking van de binnenstad maakt vaak de functie van bepaalde gebouwen onduidelijk. Het verplaatsen van bijvoorbeeld het stadhuis, het politiebureau en in de toekomst misschien weer het S.O.W., naar een behuizing die meer van deze tijd is maakt de gebouwen, waarin deze instellingen eerst hun domicilie hadden, tot gebouwen zonder functie. Er moet in ieder geval naar een nieuwe, passende functie ijverig worden gezocht.

Dit verhaal gaat ook op voor Hoorn's kerken. De Oosterkerk, de Noorderkerk en de Grote Kerk (van voor de branden) hadden eeuwen geleden een hele andere functie in een stadje waar ooit misschien wel 16.000 inwoners binnen de wallen werkten en leefden dan nu. Zij waren het middelpunt van het godsdienstige en publieke leven (vooral de Grote Kerk). De situatie, waarin de bezittingen van de Nederlandse Hervormde Gemeente zich nu bevinden, zijn een voorbeeld van de veranderde omstandigheden in Hoorn.

De snel toenemende ontkerkelijking en de ontvolking van de binnenstad maakten dat de Nederlandse Hervormde Gemeente de grootst mogelijke moeite kreeg om haar gebouwen te bevolken en te onderhouden. Dat leidde tot het duidelijk zichtbare verval van Ooster- en Grote Kerk. De Noorderkerk had het "geluk" dat zij in de jaren 1936-1938 nog een fikse opknopbeurt had ondergaan.

Dat verval gaat bijzonder veel mensen erg aan het hart. Dat resulteerde zo'n tien jaar geleden in het oprichten van een Stichting, die zich ging bezighouden met het "redden" van de Oosterkerk en het zich daarin bevindende monumentale orgel. De Stichting Oosterkerk is binnenkort zover dat haar eerste opdracht volbracht is. De kerk staat weer aan het Grote Oost te pronken. Een juweel voor Hoorn's binnenstad. Dan volgt de opdracht om dat zo te houden. De klus is niet af; ze begint pas. Voor de Grote Kerk is het verhaal erg moeilijk. Slechts een ongekende krachttoer van onze bestuurders zal het mogelijk

kunnen maken de Grote Kerk en het gehele Kerkplein weer een monumentaal middelpunt van de binnenstad te maken. De Hervormde Gemeente speelt in deze zaak eigenlijk geen rol. Zij bezit wel de Grote Kerk, maar geld om iets aan dit gebouw te doen is absoluut niet aanwezig. In de Noorderkerk beginnen de tekenen van de noodzaak voor een nieuwe opknopbeurt zich duidelijk af te tekenen. Vooral de muren (binnen en buiten) zijn er erg slecht aan toe. Een ingrijpende restauratie is nodig. In 1936-1938 werd vooral het dak gerestaureerd. Voor de restauratie, die nu moet plaatsvinden is een bedrag van 2 miljoen gulden nodig. Voor de eigenares, de Nederlandse Hervormde Gemeente, is het een onmogelijke taak om de benodigde 10% eigen geld op tafel te brengen. De Hervormde Gemeente, die haar leden heeft in het oude deel van Hoorn en de Grote Waal, mist domweg de kracht en de middelen. Het gebouw wordt echter wel elke zondag gebruikt voor de dienst.



Scheuren in de banken voor de Heeren...

Om toch de benodigde financiën te verkrijgen werd de Stichting Noorderkerk opgericht. Onder de bezielende leiding van voorzitter D. Breebaart, penningmeester T.M.E. Zaal en de van de Oosterkerk al bekende J.P. van der Knaap, werd een actie-programma gemaakt, dat de benodigde 200.000 gulden bij elkaar moest brengen.

Na twee jaar hard werken en steun van toch al veel mensen heeft de Stichting Noorderkerk haar eerste succes bereikt. De eerste 50.000 gulden zijn binnen. Het bestuur wil nu zo snel mogelijk de eerste ton (100.000 gulden) zien binnen te halen.

Dat dat geen utopie is, hebben de eerste twee actie-jaren bewezen.

Actie-jaren, die ook bewezen hebben (en dat is heel belangrijk), dat als die deuren van de Noorderkerk eenmaal opengaan, die kerk wel degelijk een zinvolle functie heeft. Waar de Oosterkerk vooral de functie zal krijgen van fantastische concertzaal en, indien men verstandig is, voor de Grote Kerk ook nog wel een oplossing gevonden kan worden (bibliotheek?), daar is de Noorderkerk vooral geschikt voor bijvoorbeeld tentoonstellingen.

De relatief grote bij-ruimtes in de kerk maken en het houden van kerkdiensten en het houden van tentoonstellingen, vergaderingen en grotere manifestaties als bijvoorbeeld zangwedstrijden voor koren, mogelijk zonder dat het een hinder van het ander ondervindt.

Dat is erg belangrijk. Als de kerk wordt ongekapt, staan er niet alleen vier mooie buiten-muren, maar in het gebouw kunnen ook zinnige dingen gedaan worden. Dat hebben de afgelopen twee actie-jaren bewezen. De Noorderkerk is geen doods pand, nee met een beetje moeite is er een gebouw van te maken met een goede functie voor de Hoornse samenleving.

Daarom voelt de Stichting Noorderkerk zich de komende weken niet bezwaard, als zij zich tot u richt met een verzoek om steun.

De Stichting Noorderkerk heeft vooral donateurs nodig, die jaarlijks een bijdrage willen geven om de fraaie middeleeuwse kerk voor Hoorn te behouden.

Hoe eerder de eigen bijdrage van ongeveer 200.000 gulden bij elkaar is, hoe sneller kan worden begonnen met de restauratie.

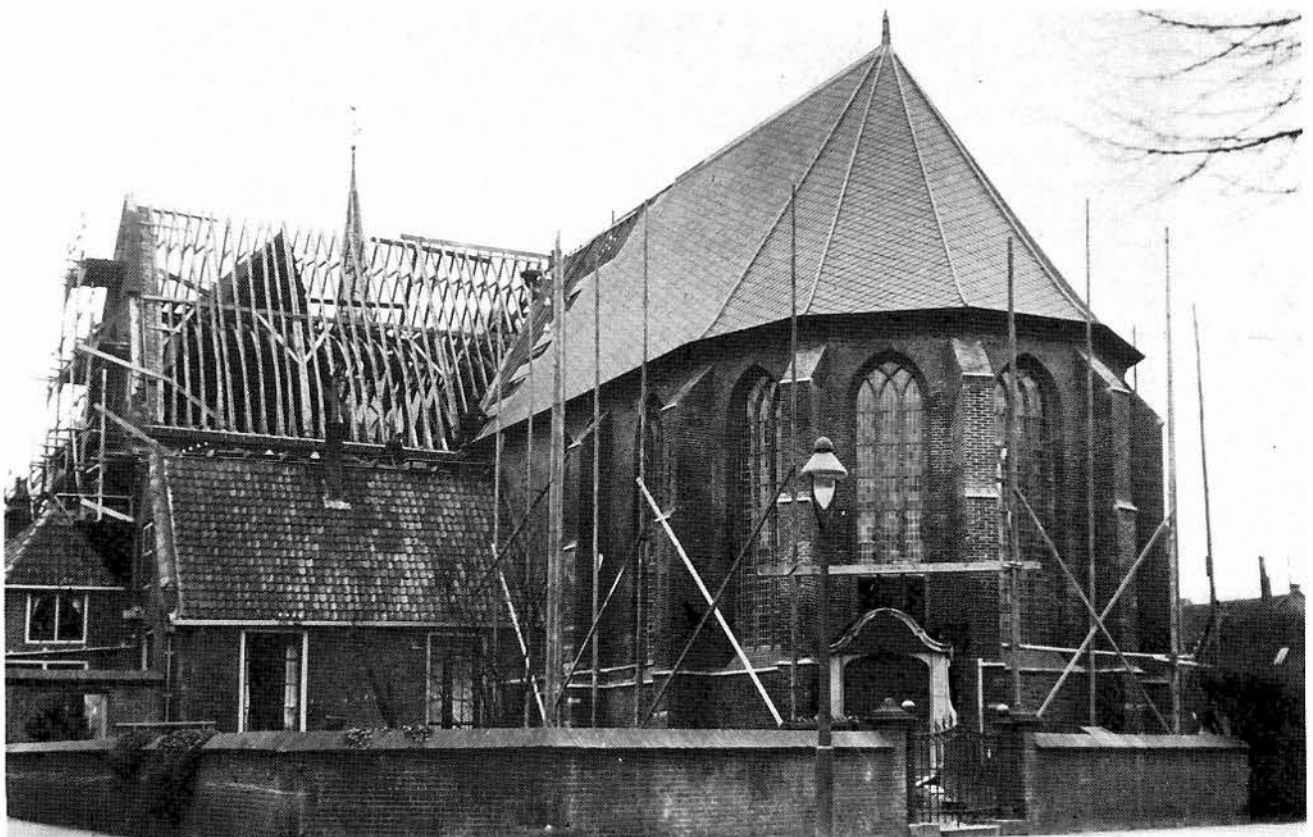
De Noorderkerk verdient dat, zeker als we bekijken wat ze voor Hoorn kan gaan betekenen. Helpt u ons het bijna onmogelijke mogelijk te maken.

Steun de Stichting Noorderkerk!

Postgiro: 27 67 391
t.n.v. Stichting Noorderkerk,
p/a Melkweg 6, Hoorn.

Bank: Rabobank Hoorn
rek.nr. 32 97 75 634
t.n.v. Stichting Noorderkerk.

W. Vingerhoed



De Noorderkerk tijdens de laatste restauratie gedurende de jaren 1936 t/m 1938.

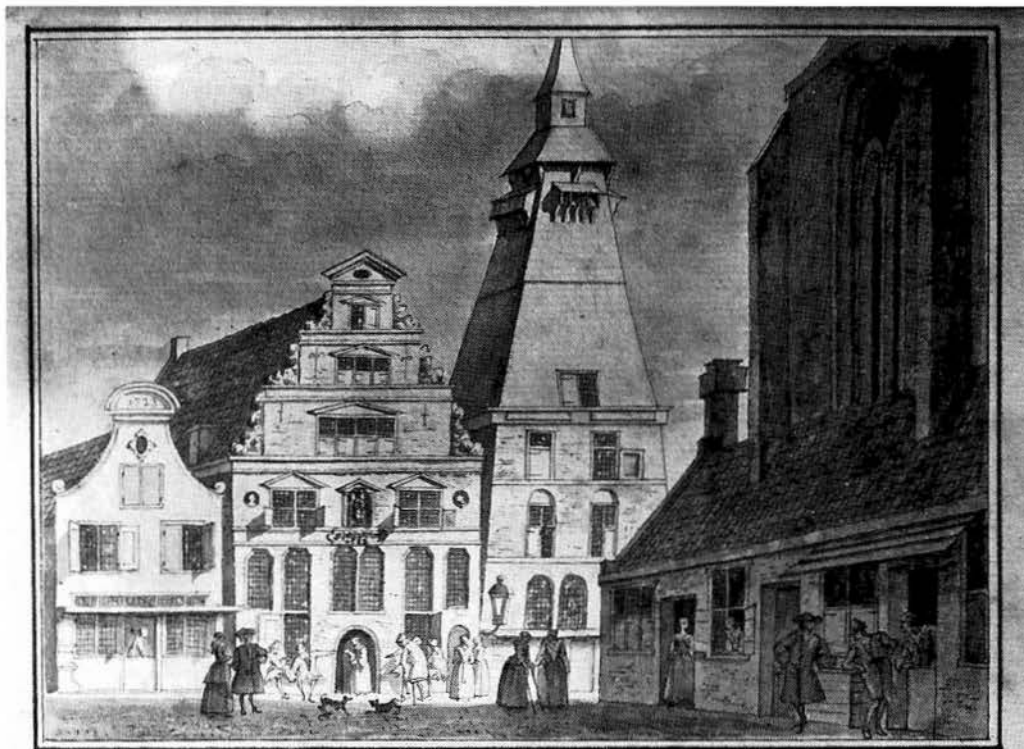
(vervolg Archeologisch onderzoek Kerkplein)
betrokkenen van deze instellingen en bedrijven komt een woord van hartelijke dank toe.

Doel van het onderzoek was in de eerste plaats wat meer inzicht te verkrijgen in de bebouwingsgeschiedenis van dit deel van de Hoornse binnenstad. De schaarse archivalische bronnen en de in dit opzicht niet zeer betrouwbare Velius wijzen in de richting van een bewoning, die zich na het einde van de 13e of het begin van de 14e eeuw uitbreidde vanaf het dijklichaam in noordelijke en in zuidelijke richting. De grootste bevolkingsconcentratie zou zich in de omgeving van de latere Rode Steen hebben bevonden. Het onderzochte terrein was te meer interessant, doordat in de omgeving ervan het reeds in 1347 genoemde Hoornse gasthuis gestaan moet hebben.

Uit de hierboven genoemde hoofdvraag laten zich andere afleiden. Bijvoorbeeld: hoe dit aanvankelijk waarschijnlijk zeer drassige land bewoonbaar gemaakt is, hoe men men de voor die tijd (late middeleeuwen) zware gebouwen gefundeerd had en welke gegevens over het dagelijks leven van de oudste bewoners van Hoorn uit het eventuele vondstenmateriaal konden worden afgeleid.

Dat het hier om voor de leek weinig spectaculaire zaken gaat, is duidelijk. Tegeltjes en baardmankruiken zijn er niet. Toch is het nu al wel duidelijk dat het gevonden materiaal samen met de afgeleide gegevens en een nieuw archiefonderzoek een aantal interessante gegevens zal opleveren over Hoorn's oudste geschiedenis.

H.W. Saaltink



Gasthuys en Klokketoren